

Лазос Гелена Петрівна, молодший науковий співробітник лабораторії консультативної психології та психотерапії Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

РОБОТА З БАТЬКАМИ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ПСИХОКОРЕКЦІЇ НЕГАТИВНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ПІДЛІТКІВ У СТОСУНКАХ З БАТЬКАМИ

Анотація

В статті розглядаються різні погляди на питання проведення паралельної роботи з батьками тих дітей, які залучені до психокорекційного процесу. Простежуються історичні передумови становлення такого напрямку психокорекційної допомоги та сучасні стратегії роботи з батьками в рамках психодинамічної парадигми. Наводяться дані власного дослідження щодо паралельної психотерапевтичної роботи з батьками підлітків, які проходили психокорекційну програму з приводу негативних переживань, пов'язаних із стосунками з батьками. Ця робота надає можливість батькам не лише зрозуміти психологічні та вікові особливості своєї дитини, а й допомагає краще зрозуміти своїх дітей завдяки відокремленню своїх власних переживань, страхів та тривог від дитячих, покращити самопочуття та розпочати позитивні зміни в сім'ї.

Ключові слова: психокорекційна робота з батьками, психодинамічна психотерапія, кататимно-імагінативна психотерапія (КІП, символдрама), тренінг батьківської компетентності, підлітки, негативні переживання.

Лазос Гелена Петровна, младший научный сотрудник лаборатории консультативной психологии та психотерапии Института психологии имени Г.С. Костюка НАПН Украины

РАБОТА С РОДИТЕЛЯМИ КАК ВАЖНЫЙ АСПЕКТ ПСИХОКОРРЕКЦИИ НЕГАТИВНЫХ ПЕРЕЖИВАНИЙ ПОДРОСТКОВ ВО ВЗАИМООТНОШЕНИЯХ С РОДИТЕЛЯМИ

Аннотация

В статье рассматриваются разные взгляды на вопросы параллельной работы с родителями тех детей, которые проходят психокоррекцию. Прослеживаются исторические предпосылки данного направления в работе, а также анализируются современные стратегии работы с родителями в рамках психодинамической парадигмы. Приводятся данные нашего исследования, в котором рассматриваются аспекты работы с родителями подростков, проходивших психокоррекционную программу по поводу негативных переживаний, связанных со взаимоотношениями с родителями. Эта работа позволяет родителям лучше понять как психологические и возрастные особенности своего ребёнка,

так и его самого благодаря отделению своих собственных переживаний, страхов и тревог от детских, улучшить самочувствие и дать начало положительным изменениям в семье.

Ключевые слова: психокоррекционная работа с родителями, психодинамическая психотерапия, кататимно-имагинативная психотерапия (символдрама, КИП), тренинг родительской компетентности, подростки, негативные переживания.

Lazos G.P.

WORK WITH PARENTS AS AN IMPORTANT ASPECT OF PSYCHOCORRECTION OF ADOLESCENTS' NEGATIVE EXPERIENCES IN THEIR RELATIONS WITH PARENTS

Summary

In the article, different views are discussed of parallel work with parents of children who are involved in the psychocorrection process. Described is the historical background of this trend in psychotherapeutic work, and modern strategies are examined for work with parents within the psychodynamic paradigm.

We present the findings from our research examining aspects of work with parents of adolescents who were involved in psychotherapeutic program because of their negative experiences in relations with parents. This work enables parents to better understand both psychological and age-related characteristics of their children and the children themselves due to separation of their own experiences, fears and worries from the child's one's, thus improving their general state and initiating positive changes in their families.

Keywords: *psychocorrectional work with parents, psychodynamic psychotherapy, catathymic-imaginative psychotherapy (CIP, symbol drama), training of parental competence, adolescents, negative emotional experiences.*

Постановка проблеми

Згідно даних літератури (Бреслав Г.М., Гарбузов В.І., Ейдеміллер Е.Г., Ріман Ф., Тайсон Ф., Тайсон Р.Л.), одним з найсуттєвіших джерел виникнення негативних переживань в підлітковому віці вважаються дитячо-батьківські взаєностосунки. Однак, незважаючи на те, що в сучасній психологічній науці цій проблемі присвячено чимало робіт, етіологія, динаміка негативних переживань підлітків, що пов'язані із взаєностосунками з їх батьками, а також принципи та методи психокорекційної допомоги досліджені недостатньо. В більшості вітчизняних досліджень останніх років розгляд генезису негативних переживань відбувається, в першу чергу, через призму зовнішніх факто-

рів їх виникнення та зовнішніх ознак їх прояву [10]. В той же час глибинні механізми негативних переживань підлітка вивчені значно менше, що утруднює створення адекватних психокорекційних програм психологічної допомоги.

Дана стаття присвячена розгляду одного з важливих аспектів роботи дитячого психолога, який використовує в своїй роботі глибинно зорієнтовані методи психокорекції, – його взаємодію з батьками підлітків, які проходять психокорекційну програму.

Результати теоретичного та емпіричного досліджень

Розглядаючи розвиток поглядів щодо включення окремої роботи з батьками дитини, яка отримує психокорекційну допомогу, в глибинно зорієнтовану (психодинамічну) практику, можна виокремити ряд тенденцій та підходів. Ще на початку розвитку психоаналітичної теорії і практики були спроби звернутися до вивчення впливу школи і педагогів на розвиток дитини і можливості й доцільності впровадження головних ідей психоаналізу до педагогічної практики з метою профілактики неврозів, невротичних станів та відхилень у поведінці дітей та підлітків. Ці спроби малі різні результати у зв'язку із зміною соціального устрою, війни тощо: на початку впровадження вони мали успіх, а згодом відсутність кваліфікованих кадрів та негараздів в соціумі – нівелювали попередні досягнення. Але, наразі, ця проблема стає знову актуальною. Як зазначає І.Ю.Ніконова [9], положення, сформульовані ще у 40-рр А. Фройд, мають актуальне звучання у сучасній педагогіці. Серед них можна виокремити чотири аспекти, в яких психоаналіз може надати допомогу вихованню: 1) психоаналіз може допомогти побачити недоліки та обмеження, що притаманні виховній практиці; 2) психоаналіз є джерелом знань про особливості взаємостосунків між дорослим та дитиною; 3) психоаналіз може надати терапевтичну допомогу в ситуації, коли дитина потребує корекції; 4) педагоги до початку своєї педагогічної діяльності мають розібратись із своїми внутрішніми конфліктами [9;1].

Отже, підхід був розроблений Анною Фройд, являв собою спільну роботу психодинамічно зорієнтованого психолога як з дитиною, так і з батьками. Вона вважала, що зміни в поведінці дитини будуть більш стрімкими та тривалими, якщо одночасно буде змінюватись і соціальне середовище, де виховується дитина. Тому А.Фройд рекомендує впроваджувати просвітницьку роботу з батьками та вчителями (лекції, семінари, консультації). В цьому разі батьки стають активними учасниками і самого процесу психологічного пропрацювання, і разом з дітьми беруть участь в корегувальних іграх та інсценізаціях. Ті батьки, які не готові до такого тісного співробітництва з дитячим психологом, запрошуються на регулярні окремі консультації, на яких вони можуть обговорювати свої проблеми як з приводу виховання дітей, так і особистісного характеру. Батькам,

які занурені в свої особистісні проблеми, А.Фройд рекомендує звертатись до іншого психолога, який працює в техніці сімейної психотерапії [1].

Інший підхід був розроблений М.Кляйн, і він базується виключно на роботі з дитиною. В даному випадку задача психолога (психотерапевта) визначається тим, щоб навчити дитину «виживати» в тій ситуації розвитку та в тому найближчому оточенні, в якому вона зараз знаходиться. Батьки не приймають участі в психокорекційній роботі. М.Кляйн вважала, що батьки надають викривлену, суб'єктивну інформацію з приводу дитини. В той же час дитина краще, ніж батьки, може інформувати в символічній формі психолога щодо своїх проблем, ситуації в сім'ї тощо [5].

У міру розвитку психодинамічної парадигми (розвиток теорії об'єктних стосунків, теорії прив'язаності) почали з'являтися і інші тенденції щодо роботи з батьками дітей, які отримують психокорекційну допомогу. Так, дуже ретельно наприклад, безпосередню роботу з батьками вивчали та впроваджували Д.Вінікот, Р.Шпітц. Психоаналітики Т.Бенедек, Е.Фурман, В.Грін розглядали «батьківство» як особливу стадію індивідуального розвитку. При цьому головною метою роботи з батьками дитини, яка знаходиться в психотерапевтичному процесі, є допомога батькам зрозуміти, з якими труднощами їм доведеться зустрітись у міру зростання та розвитку їх дитини, а також які властивості повинні бути їм притаманні для того, щоб задовольнити потреби дитини на тій чи іншій стадії її розвитку. Серед таких властивостей - емоційна здатність визнати, що дитина є не тільки залежна від них істота, але й окрема особистість, що розвивається [15;3].

Згідно сучасних поглядів, психокорекція дітей та підлітків обов'язково повинна «підкріплюватись» роботою з батьками. На думку Л.Ф. Варянич-Райко, специфікою роботи психолога (психотерапевта), який працює з дітьми та підлітками і застосовує глибинно зорієнтовані (психодинамічні) методи в своїй роботі, є необхідність контакту з батьками дитини. Адже особливістю дитини –клієнта є його безперервний розвиток та залежне від батьків становище. Співпраця з батьками є неминучою та необхідною при психокорекційній роботі з дітьми, адже виключно завдяки контактам з батьками психолог (психотерапевт) отримує інформацію щодо: поведінки дитини поза зустрічами, динаміки прояву його симптомів, реальних стосунків із значимими об'єктами. Зі свого боку психолог (психотерапевт) надає інформацію батькам щодо вікових особливостей та потреб розвитку дитини, а також, не торкаючись динамічних аспектів, знижує у батьків почуття тривоги, провини, сорому та неспроможності, які виникають у них у зв'язку із зверненням за допомогою стосовно своєї дитини. Зустрічі з психологом (психотерапев-

том) дозволяють батькам також усвідомити власні почуття, пов'язані із батьківством [2].

Багато сучасних наукових праць присвячено різним формам співпраці з батьками дітей, які знаходяться у психокорекційному процесі. У випадку роботи з маленькими дітьми, у яких «его» ще не є зрілим, контакти з батьками впроваджуються на регулярній основі. Робота з батьками доповнює психоаналітичний процес дитини і допомагає вирішити її інтрапсихічні конфлікти. Рекомендації щодо присутності батьків на психокорекційних сесіях залежать від вимог конкретного випадку, адже їх присутність під час сесії може стати як пізнавальною для них, так і – перешкодою для дітей. А регулярні бесіди з батьками про аналітичний матеріал дитини завжди має ефективну та пізнавальну дію. Так, наприклад Г.Хорн*, пропонує спеціальні правила проведення бесід з батьками з метою: збору анамнезу, для проведення консультацій, заключення договору з батьками про проходження дитиною психокорекційної програми. За Г.Хорном, бесіда з батьками дитини, яку пропонується залучити до психотерапії, має наступні окремі складові: 1) перша ознайомча бесіда, формулювання запиту; 2) загальна виховна консультативна бесіда; 3) збір анамнестичних даних про дитину; 4) підготовча бесіда з батьками перед початком процесу психотерапії; 5) зустрічі з батьками, які супроводжують хід психотерапії дитини; 6) бесіда у випадку загострення стану дитини, допомога в кризових ситуаціях; 7) бесіда під час відвідування психологом дитини вдома; 8) бесіда із працівниками служби соціальної опіки; 9) бесіда з вчителями та вихователями; 10) бесіда з лікарем дитини; 11) бесіда із залученням всієї родини; 12) заключна бесіда [13].

Сучасна англійська науковець-психоаналітик Е.Хорн стверджує, що головна мета роботи з батьками, яка є обов'язковою умовою при психотерапії дитини, полягає в тому, щоб допомогти батькам враховувати інтереси дитини, а також спонукати бажання та готовність батьків допомагати як дитині, так і психотерапевту (психологу) в досягненні ефективного результату в роботі з дитиною. Разом із цим, вона пропонує аналізувати ті труднощі батьків, які пов'язані із їх минулими або дійсними (актуальними) проблемами, відрізнити їх від проблем своєї дитини, а також враховувати зовнішні обставини та найближче оточення, яке втручається в опіку за дитиною. На основі свого клінічного досвіду авторка виокремила наступні підходи до роботи з батьками дитини, яка отримує психотерапевтичну допомогу: 1) психотерапевт-психоаналітик зустрічається з батьками для проведення підготовчої бесіди по залученню дитини в процес психотерапії; 2) робота з батьками проводиться відповідно з моделлю, запропонованою Д.Пайнз,

* провідний німецький дитячий психотерапевт, доцент Інституту Кататимно-імагінативної психотерапії, фундатор символдрами дітей та підлітків.

в рамках якої батькам допомагають зберегти образ дитини і відокремити власні дитячі переживання від потреб та поведінки дитини. Це необхідна частина роботи, яку слід проводити заздалегідь, інакше батьки можуть відмовитись від участі дитини в процесі психотерапії або перервати його на ранніх етапах; 3) психотерапевт проводить роботу з батьками паралельно з психотерапією їх дитини [14].

Поданим вище матеріалом, звичайно, не вичерпується вся різноманітність психокорекційних підходів щодо додаткової роботи з батьками дітей та підлітків, які залучені до психотерапевтичної (психокорекційної) роботи з приводу невротичних станів, негативних переживань, поведінки тощо, які існують сьогодні. Але вже на основі цього матеріалу можна виокремити 2 принципові орієнтації – робота безпосередньо з дитиною та робота з його соціальним оточенням (батьки, сім'я, дитячий колектив). Обидві орієнтації можуть бути реалізовані на різних рівнях: мотиваційно-емоційно-афективному, логіко-пізнавальному та поведінковому. Різні психокорекційні напрямки використовують методи різної орієнтації та рівня впливу. Зокрема, дитячий психоаналіз зазвичай, поєднує орієнтацію і на дитину (ігрові, малюнкові методики), і на оточення (робота з батьками у вигляді консультацій, різних форм сімейної психотерапії).

Звернемось до результатів нашого дослідження та моделі психокорекції негативних переживань підлітків, пов'язаних із взаємостосунками з батьками. В дослідженні взяло участь 183 підлітка 14-15 років та 170 їхніх батьків. Воно проходило в декілька етапів. Метою першого етапу було детальне вивчення змісту і особливостей прояву актуальних переживань підлітків, кризових ситуацій, які їх викликають, характеру взаємостосунків підлітків з батьками, характеристик сім'ї та провідного стилю виховання, характерних копінг-стратегій, якими користуються діти для подолання своїх переживань [7]. Другий етап дослідження проводився з метою вивчення глибинної складової негативних переживань підлітків, тобто обумовленості цих переживань характером ранніх стосунків дітей з батьками [6]. Третій етап дослідження мав на меті створення та апробацію психокорекційної програми для підлітків та їх батьків з метою подолання негативних переживань, емоційної та комунікативної напруги у стосунках [4].

Важливим моментом у дослідженні був вибір психокорекційного методу. Наголосимо, що мета нашої роботи полягала в психокорекції негативних переживань підлітків у стосунках з батьками, а її завданнями були: розвиток у підлітків навичок рефлексії та саморегуляції власних станів і переживань, формування у них ефективних копінг-стратегій подолання емоційних труднощів, розвиток конструктивних способів спілкування з батьками та взаємодії з іншими людьми, створення умов для глибинного про-

працювання основних внутрішніх конфліктів, що позначаються на актуальному самопочутті та поведінці підлітка.

На наш погляд, перерахованим вище вимогам відповідає метод кататимно-імагінативної психотерапії (КІП, символдрама). Для обґрунтування застосування даного методу у роботі з підлітками та їх батьками викладемо його основні концептуальні засади: 1) КІП є методом психодинамічного підходу і, відповідно, в якості важливої детермінанти особистісного розвитку та поведінки людини розглядає її несвідомі психічні процеси (несвідомі фантазії, конфлікти, механізми захисту), а також динаміку їх розвитку у стосунках з об'єктом; 2) КІП базується на теоретичному фундаменті класичного психоаналізу та напрямів його сучасного розвитку (теорія потягів, еґо-психологія, теорія об'єктних стосунків, Self-психологія, теорія процесу розвитку); 3) специфічним для цього методу є особлива форма уявлення образів на символічному рівні, в яких репрезентуються інтерналізовані конфлікти клієнта та патерни його об'єктних стосунків (в тому числі центральний несвідомий конфлікт стосунків); 4) в психотерапевтичному процесі психотерапевт використовує ці образи та наступні асоціації чи інтерпретації клієнта в контексті анамнезу, актуальної життєвої ситуації та існуючих стосунків перенесення/ контрперенесення з діагностичною та терапевтичною метою; 5) метод кататимно-імагінативної психотерапії дозволяє інтегрувати інші методи та прийоми психотерапії в психокорекційний процес, показаний для роботи як з дорослими, так і з дітьми та підлітками, може проводитись і в індивідуальній, і в груповій формах [8;12].

Зазначимо також, що суттєвими для психокорекційних цілей були і такі особливості символдрами, як її відносна короткотривалість та відповідність і розробленість прийомів та процедур для роботи як з дітьми, так і з батьками, а також для спільних сеансів дітей з батьками. Отже, завдяки специфіці КІП стає можливою робота із глибинними, прихованими від усвідомлення переживаннями дітей, активно використовується символічна функція психічної діяльності, активізується також креативний потенціал дитини тощо. Для здійснення психокорекційної програми ми використовували як групову, так і індивідуальну форму роботи з підлітками та з їх батьками.

Зупинимось детальніше на роботі з батьками підлітків, які були залучені до психокорекційного процесу. Паралельно із зустрічами з підлітками проводились зустрічі з батьками, діти яких отримували індивідуальну психокорекційну допомогу. Ці зустрічі проходили після кожної четвертої зустрічі з підлітком і носили просвітницький та частково психокорекційний характер. Робота з батьками будувалась згідно рекомендацій, сформульованих Маргарет Растін, яка виокремила чотири головних складових в цій роботі: а) робота з батьками, головною метою якої є підтримка психотерапії дітей; б) ро-

бота з батьками, спрямована на допомогу їм у виконанні батьківських функцій (допомога в розумінні поведінки дитини, завдань та особливостей віку тощо); в) робота, спрямована на зміну функціонування сім'ї (консультування щодо сімейних психологічних деформацій); г) психокорекційна робота з одним або з кожним із батьків (пропрацювання симптоматичних утворень у батьків, які актуалізувалися в процесі роботи з підлітком і були пов'язані зі змінами, що відбуваються з ним) [11].

Зауважимо також, що коли в роботі з підлітками, які проходили індивідуальну психокорекцію, ми переходили до *етапу конструктивних змін*, одна із зустрічей з батьками проходила разом з дитиною. Під час цієї зустрічі пропонувався символдраматичний мотив для спільної імагінації «Тварини ходять один до одного в гості». Метою цього мотиву було спільне опрацювання конфліктних зон, які проявляються в повсякденному житті між батьками та їх дітьми.

Паралельно з психокорекційною групою підлітків працювала психокорекційна група їхніх батьків, які виявили бажання взяти участь в цьому процесі. Зазначимо, що батьківська група працювала в менш інтенсивному режимі – 1 раз на 2 тижні, тривалість заняття - 1,5-2 години. Цю групу можна назвати однорідною, оскільки в ній взяли участь лише матері підлітків – учасників психокорекційної програми. Всього відбулось 7 зустрічей, які проходили в ключі психологічного тренінгу батьківської компетентності. Ці зустрічі мали навчальний, пізнавально-просвітницький та психокорекційний характер.

Перейдемо до розгляду загального процесу роботи з батьками. Головними темами зустрічей з батьками були: «Актуальний стан взаєностосунків в сім'ї»; «Адекватні та сприятливі форми та методи батьківської виховної практики»; «Як я розумію проблему чи поведінку моєї дитини»; «Яким я був, коли був підлітком»; «Щаслива родина». Завдання цих зустрічей полягали у підтримці психокорекційного процесу у дітей; підтримці батьків у здійсненні ними батьківських функцій, їх компетентності; поглибленні розуміння батьками своєї дитини, її потреб та почуттів; розведенні позицій та проблем батьків та їх дітей; створенні умов для зміни негармонійного функціонування сім'ї; підтримання батьками конструктивних змін у дитини; зняття тривожності, емоційної напруги батьків та формування у них настановлень щодо можливості вирішення та подолання різного роду сімейних проблем. Розглянемо детальніше зміст та методи роботи з батьками (табл. 1.1)

Таблиця 1.1.

Зміст та методи роботи з батьками, діти яких брали участь в психокорекційній програмі

Зустріч (№)	Тема	Завдання	Застосовані методи
1	"Актуальний стан взаємостосунків в сім'ї".	- Актуалізація проблем у взаємостосунках, їх усвідомлення та рефлексія; - підтримка психокорекційного процесу у дітей.	Знайомство, бесіда, дискусія, теоретичний блок, відповіді на запитання, рефлексія.
2	"Адекватні та сприятливі форми та методи батьківського виховання".	- Актуалізація існуючих проблем у вихованні дітей; - підтримка батьків у здійсненні ними батьківських функцій; - створення умов для зміни негармонійного функціонування сім'ї;	Дискусія, теоретичний блок, рольові ігри з приводу типових ситуацій в сім'ї, рефлексія. Мотив «М'яч».
3-4	"Як я розумію проблему чи поведінку моєї дитини"	- Поглиблення розуміння батьками своєї дитини, її потреб та почуттів; - розведення своїх позицій, проблем та переживань та їх дітей; - згадування та збереження власного дитячого образу.	Дискусія, мотив «Пісочниця», малювання та обговорення образу, рефлексія.
5-6	"Яким я був, коли був підлітком?"	- Сприяння кращому взаєморозумінню власної дитини, її потреб, почуттів тощо; - сприяння закріпленню сприятливого стилю батьківського виховання; - сприяння більшому взаєморозумінню між батьками та дітьми;	Вправа «найкращий спогад мого дитинства», мотив «Підлітковий клуб», малювання, обговорення мотиву, рефлексія.
7	"Щаслива родина"	- Сприяння підтриманню батьками конструктивних змін у дитини; - формування у батьків настановлень щодо можливості вирішення та подолання різного роду сімейних проблем; - асиміляція набутого досвіду в актуальне життя.	Дискусія з приводу отриманого досвіду, відповіді на запитання, рефлексія, закінчення роботи групи – вправа «Побажання».

Як видно з поданої таблиці, на протязі зустрічей з батьками, діти яких брали участь в психокорекційній програмі, ми намагались не лише надати батькам необхідну інформацію щодо особливостей підліткового віку та сприятливих методів виховання, але й допомогти їм глибше зрозуміти себе і свою дитину, створити сприятливий батьківський образ, сформувати навички конструктивного спілкування в сім'ї, впевненість у можливості подолання сімейних проблем та бажання підтримати свою дитину, розпочати позитивні зміни в житті.

Щодо психокорекційної частини тренінгу батьківської компетентності, то вона, як вже зазначалось, була проведена за допомогою технік символдрами. Серед мотивів, які пропонувались батькам, були наступні:

Таблиця 1.2.

Мотиви кататимно-імагінативної психотерапії, які використовувались в груповій психокорекційній роботі з батьками.

Зустріч (№)	Назва мотиву	Мета мотиву
2	«М'яч» (мовчазний образ)	Діагностування загального стану особистості, зняття напруги та негативних переживань перед початком психотерапевтичної роботи, символічна підтримка та пошук внутрішнього безпечного простору, навчання імагінації, поступова регресія
4	«Пісочниця»	Регресія на ранні стадії власного розвитку для отримання та згадування чуттєвого досвіду своїх переживань; діагностика актуального стану, рівня ідентифікації; самопочуття та самопрезентації в групі; діагностика звичних патернів взаємостосунків з насколишнім світом.
6	«Підлітковий клуб»	Створення умов для символічного відтворення як власних внутрішніх конфліктів, так і конфліктів своєї дитини; створення умов для глибшого розуміння своїх потреб та почуттів та потреб і почуттів своєї дитини.

Як бачимо, запропоновані мотиви відповідають встановленим завданням психокорекційної частини роботи з батьками - відчувати власні бажання та переживання та згадати власні, дитячі; відокремити свої переживання, страхи та потреби від тих, які мають їх діти; краще зрозуміти своїх дітей; створити сприятливий власний батьківський образ; покращити самопочуття та розпочати позитивні зміни як в особистісному житті, так і в сім'ї загалом.

Співставлення результатів повторного діагностичного обстеження підлітків з експериментальної та контрольної груп, а також зворотний зв'язок, отриманий наприкінці роботи від дітей та їх батьків, підтверджують необхідність психокорекційної роботи не тільки з дітьми, а й обов'язково з їхніми батьками, а також можливості символдрами як дієвого та ефективного методу психологічної корекції емоційної сфери підлітків та налагодження їх взаємостосунків з батьками.

Отже, як дані, що знаходимо в літературі, так і наше дослідження показують, що психотерапевтична робота з батьками, яка ведеться паралельно з психокорекцією їх дітей-підлітків з приводу негативних переживань у взаємостосунках в сім'ї, є необхідною умовою успішного завершення процесу. Ця робота надає можливість батькам не лише зрозуміти психологічні та вікові особливості своєї дитини, отримати певні рекомендації щодо її виховання, а й також, її психотерапевтична частина допомагає краще зрозуміти своїх дітей завдяки відокремленню своїх власних переживань, страхів та тривог від дитячих, покращити самопочуття та розпочати позитивні зміни в сім'ї.

Список використаної літератури

1. Бурлакова Н.С. Детский психоанализ: Школа Анны Фрейд: Уч.пособ/Н.С.Бурлакова, В.И.Олешкевич. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 288с.
2. Варянич-Райко Л.Ф. Работа с родителями как важный аспект психотерапевтической работы с детьми.// Журнал практической психологии и психоанализа. -№4. – 2006.
3. Грин В. Терапевтическая работа по созданию у родителей нового образа ребенка/ Работа с родителями: Психоаналитическая психотерапия с детьми и подростками/ Под ред. Дж.Циантиса, С.Б.Ботиуса, Б.Холлерфос, Э.Хорн. Пер. с англ. – М.:Когито-Центр, 2006. –с.43-63.
4. Кісарчук З.Г., Лазос Г.П. Модель корекції негативних переживань підлітків засобами кататимно-імагінативної психотерапії як психодинамічно зорієнтованого методу/ Актуальні проблеми психології. Т.3.: Консультативна психологія і психотерапія: Зб.наук.праць Інституту психології ім.. Г.С.Костюка АПН України /За ред.. Максименка С.Д., Кісарчук З.Г. – Ніжин, 2010 – с.3-35.
5. Кляйн М., Айзекс С., Райвери Дж. Развитие в психоанализе /Пер.с англ. Д.В.Полтавец, С.Г. Дурас; сост.и научн.ред. И.Ю. Романов. – М.:Академический проект, 2001. – 512с.

6. Лазос Г.П. Глибинна складова негативних переживань підлітка як фактор їх виникнення та інтенсивності./ Актуальні проблеми психології. Том.3.: Консультативна психологія і психотерапія: Зб.наук.праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка.- К.: Ін-т психології АПН України; видавець ПП Лисенко М.М., 2009. – с.213-224.
7. Лазос Г.П. Проблема дослідження негативних переживань сучасних підлітків у стосунках з батьками./ Журнал практикуючого психолога. Спеціальний випуск, №14. – 2008. – с.169-177.
8. Лейнер Х. Кататимное переживание образов. – М.:Эйдос, 1977. - 286с.
9. Ніконова І. Ю. Деякі аспекти впровадження психоаналітично орієнтованої системи консультування в роботу шкільного психолога. / Актуальні проблеми психології. Т.3.: Консультативна психологія і психотерапія: Зб.наук.праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України /За ред.. Максименка С.Д., Кісарчук З.Г. – Ніжин: Міланік, 2008. – Вип.5. – с.206-216.
10. Психология современного подростка/ Под ред.проф. Л.А.Регуш. – СПб: Речь, 2005.- 400с.
11. Растин М. Беседы с родителями/ Работа с родителями: Психоаналитическая психотерапия с детьми и подростками/ Под ред. Дж.Циантиса, С.Б.Ботиуса, Б.Холлерфос, Э.Хорн. Пер. с англ. – М.:Когито-Центр, 2006. –с.23-43.
12. Садальская Е.В. Перспективы развития кататимно-имагинативной психотерапии: от сновидений наяву к психодинамической образной психотерапии./ Кататимно-имагинативная психотерапия как психодинамическая образная психотерапия: Сб.статей (Серия «Библиотека Рабочей группы кататимно-имагинативной психотерапии»)/ Под ред. Садальской Е.В. – Вып.1.- М.: Изд.дом «Атмосфера», 2008.- с 10-26.
13. Хорн Г. Как проводить беседу с родителями детей, которые должны проходить психотерапию. / Символ и Драма: сцена психотерапевтического пространства: Ил. сб.научн.статей/МЩЦСЗС; под. ред. Р.П.Есюка. – Харьков: Новое слово, 2002, с.89-109.
14. Хорн Э. В интересах ребенка: размышления о работе с родителями в процессе детской терапии./ Работа с родителями: Психоаналитическая психотерапия с детьми и подростками/ Под ред. Дж.Циантиса, С.Б.Ботиуса, Б.Холлерфос, Э.Хорн. Пер. с англ. – М.:Когито-Центр, 2006. –с.63 – 81.
15. Furman E. Parenthood as a developmental phase. Paper presented at the first scientific meeting of the Association for Child Psychoanalysis, Topeka, KS, 1966.

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (с) 2011 Lazos Gelena Petrivna Лазос Гелена Петрівна

Отримано: 31.08.2011

Відрецензовано: 13.09.2011

Опубліковано: 19.10.2011